

**Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Drept**

TEZĂ DE DOCTORAT

Interpretarea în dreptul penal

(cuprins și rezumat)

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Florin STRETEANU

Student-doctorand:

Cristina Ligia TOMULEȚ

Cluj-Napoca

2021

Cuprins:

CUVÂNT ÎNAINTE.....	9
CAPITOLUL I: DREPTUL ȘI INTERPRETAREA. CLARIFICAREA CONCEPTELOR. ÎNSPRE O NOUĂ DEFINIȚIE A DREPTULUI.....	12
I. INTRODUCERE.....	12
II. PROBLEMA DEFINIRII DREPTULUI.....	17
III. ORIGINEA ULTIMĂ A DREPTULUI ȘI NECESITATEA SA.....	18
IV. NATURA DREPTULUI. ELEMENTE GENERALE ȘI DEFINITORII.....	19
1. Nu există drept fără libertate.....	20
2. Principiul voinței libere în dreptul penal.....	23
3. Constantele dreptului.....	38
V. DREPTUL NATURAL ABSTRACT.....	41
1. Dificultatea definirii dreptului natural.....	42
2. Dreptul natural. Origine și definiții.....	43
3. Argumente care demonstrează existența dreptului natural.....	48
4. Conținutul dreptului natural abstract.....	52
4.1. Legătura dintre dreptul natural și drepturile fundamentale ale omului.....	52
4.2. Protecția drepturilor individuale – principiu fundamental de drept natural.....	54
4.3. Particularizarea tratată a principiului protecției drepturilor individuale.....	55
4.4. Alte principii de drept natural.....	56
4.5. Legătura dintre dreptul natural și dreptul penal.....	61
5. Drept natural vs. drept pozitiv.....	67
5.1. Trăsăturile dreptului natural abstract în lumina conflictului cu dreptul pozitiv.....	67
5.2. Pozitivism juridic vs. iusnaturalism.....	71
VI. DREPTUL POZITIV.....	78
1. Procesul de concretizare și abstractizare al dreptului natural în dreptul pozitiv.....	78
2. Manifestarea dreptului pozitiv prin intermediul izvoarelor de drept.....	81
3. Structura ierarhică a dreptului pozitiv.....	83
4. Rolul principiilor de drept în elaborarea și interpretarea dreptului penal.....	87
5. Cutuma.....	96
5.1. Câteva aspecte preliminare despre cutumă.....	96
5.2. Cutuma în dreptul penal.....	100

5.2.1. Interdicția incriminării, stabilirii unor pedepse sau agravării răspunderii penale prin intermediul cutumei.....	100
5.2.2. Cutuma – cauză care face ca fapta să nu constituie infracțiune.....	102
5.2.3. Cutuma – instrument de interpretare a legii penale.....	107
6. Noțiunea de lege.....	111
7. Noțiunea de lege penală.....	113
8. Noțiunea de jurisprudență.....	115
9. Jurisprudența – izvor de drept?.....	117
VII. DREPTUL ȘI INTERPRETAREA.....	120
1. Interpretarea judiciară – izvor de drept în sens substanțial.....	120
2. Rezultatul interpretării judiciare ca normă juridică individuală.....	121
3. Șansa reîntoarcerii la dreptul natural în etapa interpretării judiciare.....	123
4. Influența mentalităților și a prejudecăților asupra interpretării judiciare.....	128
5. Caracteristicile interpretării judiciare.....	135
5.1. Interpretarea ca act intuitiv și rațional.....	135
5.1.1. Formalismul legal și mișcarea dreptului liber: două concepții extreme asupra interpretării judiciare.....	135
5.1.2 Rolul rațiunii și a intuiției în procesul interpretării judiciare.....	142
5.1.2.1. Intuiția intelectuală și rațiunea.....	143
5.1.2.2. Intuiția originară și inima.....	145
5.1.2.3. Îmbinarea intuiției intelectuale, rațiunii și intuiției originare în cadrul interpretării judiciare.....	155
5.2. Interpretarea ca sursă a argumentării juridice.....	161
5.3. Interpretarea ca act de voință.....	163
VIII. CONCLUZII. IMPORTANȚA INTERPRETĂRII CA FACTOR DEFINITIV AL DREPTULUI.....	165
CAPITOLUL II: INTERPRETAREA NORMELOR PENALE.....	168
I. INTRODUCERE.....	168
II. PERSPECTIVE ASUPRA INTERPRETĂRII JUDICIARE.....	168
1. Scopul și limitele interpretării judiciare în concepția principalelor curente existente în domeniul interpretării.....	169
1.1. Curentul textualist.....	170
1.2. Curentul intenționalist radical.....	175
1.3. Curentul teleologic moderat – varianta iusnaturalistă.....	179

1.4. Curentul teleologic moderat în sistemele common law - „regula deficienței”	185
1.5. Curentul teleologic radical	187
1.6. Analiza critică a curentelor existente în materia interpretării judiciare	189
2. Scurtă teorie a interpretării judiciare	196
3. Definirea și scopurile interpretării judiciare	201
III. ETAPELE INTERPRETĂRII JUDICIARE	203
1. Încadrarea preliminară a stării de fapt în sfera de aplicabilitate a unei norme juridice	203
2. Citirea textului legal	204
3. Critica textului legal	204
4. Interpretare vs. construcție	206
4.1. Definirea și delimitarea celor două concepte	206
4.2. Cazurile în care este necesară activitatea de construcție	211
4.2.1. Ipoteza termenilor flexibili	211
4.2.2. Ipoteza construcției transcendente	215
4.2.3. Ipoteza soluționării contradicțiilor	217
4.2.4. Ipoteza interpretării evolutive	218
4.2.5. Ipoteza analogiei	219
5. Necesitatea interpretării. Considerații generale	224
6. Interpretarea abstractă a normei juridice și necesitatea sa	225
7. Interpretarea concretă și aplicarea normei juridice. Necesitatea celor două etape	230
IV. INTERPRETAREA NORMELOR PENALE	239
1. Specificitatea interpretării normelor penale. Principiul interpretării efective vs. principiul strictei interpretări	240
2. Obiectul interpretării în dreptul penal	242
2.1. Norme de incriminare și norme integratoare	242
2.2. Norme generale și norme speciale	243
2.3. Norme care anunță publicului regulile de comportament și norme care cuprind reguli decizionale	244
2.4. Norme tehnice și norme substanțiale	249
2.5. Norme care reglementează individualizarea judiciară a pedepsei	251
2.6. Norme interpretative	256

2.7. <i>Scurte considerații privind interpretarea normelor incriminatorii clasice</i>	258
2.8. <i>Codul penal ca obiect al interpretării. Concluzii</i>	259
3. Principiul legalității și interpretarea normelor penale	260
3.1. <i>Principiul legalității incriminării și pedepsei</i>	260
3.2. <i>Lex scripta și interpretarea normelor penale</i>	266
3.3. <i>Lex certa și interpretarea normelor penale</i>	266
3.3.1. Norme penale în mod rezonabil previzibile vs. norme penale lipsite de previzibilitate. Cauzele lipsei de previzibilitate	268
3.3.1.1. Termenii flexibili	269
3.3.1.2. Ambiguitățile	283
3.3.1.3. Doctrina “Void for Vagueness”	284
3.3.1.4. Verificarea respectării exigenței previzibilității în jurisprudența instanțelor americane	287
3.3.1.5. Verificarea respectării exigenței previzibilității în jurisprudența Curții Constituționale	290
3.3.1.6. Verificarea respectării exigenței previzibilității în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului	296
3.3.2. Tehnici de asigurare a previzibilității normelor penale	309
3.4. <i>Lex stricta și interpretarea normelor penale</i>	316
3.4.1. Semnificația exigenței lex stricta. Standardul previzibilității rezonabile	316
3.4.2. In dubio pro reo în domeniul interpretării sau regula indulgenței. Abordare critică	319
3.4.3. Verificarea respectării exigenței lex stricta. Studiu de caz: Hotărârea Koprivnikar c. Slovenia	329
3.4.4. Analogia în dreptul penal	334
3.4.4.1. Interdicția analogiei în defavoarea persoanei acuzate. Clarificarea conceptului de analogie	334
3.4.4.2. Două concepții asupra analogiei. Interpretare evolutivă sau veritabilă analogie?	340
3.4.4.3. Clauzele legale de analogie în defavoarea persoanei acuzate	344
3.4.4.4. Analogia în favoarea persoanei acuzate	348

3.5. Lex praevia și interpretarea normelor penale	356
V. CONCLUZII	366
CAPITOLUL III: APLICAREA METODELOR DE INTERPRETARE ÎN DREPTUL PENAL	367
I. INTRODUCERE	367
1. Metodele de interpretare	367
1.1. Aspecte introductive	367
1.2. Metoda lingvistică de interpretare	377
1.2.1. Definiție și importanță în contextul dreptului penal.....	377
1.2.2. Analiza etimologică și semantică a termenilor și expresiilor.....	380
1.2.2.1. Tipuri de termeni și reguli privind interpretarea lor.....	380
1.2.2.2. Regula sensului comun.....	388
1.2.2.3. Regula semnificației evidente.....	405
1.2.2.4. Alte reguli privind interpretarea semantică a normelor penale	
.....	411
1.2.3. Analiza gramaticală a normelor penale.....	421
1.2.4. Analiza contextuală a normelor penale.....	424
1.3. Metoda istorică de interpretare	429
1.3.1. Limitele aplicării metodei istorice de interpretare.....	429
1.3.2. Aplicarea metodei istorice de interpretare în sistemele common law	
.....	436
1.3.3. Aplicarea metodei istorice de interpretare în cazul succesiunii legilor în timp.....	437
1.4. Metoda logică de interpretare	447
1.4.1. Definiția metodei. Aspecte introductive.....	447
1.4.2. Adagii latine care interzic adăugarea la text sau modificarea acestuia în cadrul interpretării.....	449
1.4.3. Raționamentul a pari.....	454
1.4.4. Raționamentul per a contrario.....	455
1.4.5. Raționamentul a fortiori.....	457
1.4.6. Raționamentul ad absurdum.....	464
1.5. Metoda sistematică de interpretare	467
1.5.1. Definiția metodei. Principiile care fundamentează aplicarea sa.....	468
1.5.2. Interpretarea sistematică a normelor penale aflate la același nivel din perspectiva forței lor juridice.....	476

1.5.2.1. Interpretarea sistematică a normelor din cadrul Codului penal	476
1.5.2.2. Raporturile dintre prevederile Codului penal și legile penale speciale	490
<i>1.5.3. Interpretarea noțiunilor din alte ramuri de drept</i>	493
<i>1.5.4. Interpretarea sistematică a legislației secundare</i>	495
<i>1.5.5. Interpretarea normelor penale prin raportare la izvoarele având forță juridică superioară</i>	504
1.5.5.1. Interpretarea normelor penale în lumina Constituției	504
1.5.5.2. Interpretarea normelor penale în lumina izvoarelor internaționale	507
1.5.5.2.1. Raportul dintre normele penale naționale și tratatele privind protecția drepturilor omului	508
1.5.5.2.2. Interpretarea normelor penale interne care transpun anumite infracțiuni prevăzute în dreptul internațional penal	512
1.5.5.2.3. Interpretarea normelor penale interne în lumina izvoarelor dreptului Uniunii Europene	514
1.6. Metoda teleologică de interpretare	525
<i>1.6.1. Definirea metodei</i>	525
<i>1.6.2. Identificarea scopului normelor penale și rolul acestuia în interpretare</i>	529
<i>1.6.3. Interpretarea normelor incriminatorii în lumina obiectului juridic al infracțiunii</i>	541
1.7. Studiu de caz: Decizia nr. 5/2018 privind pronunțarea unei hotărâri prealabile. Aplicarea concomitentă a metodelor de interpretare	552
II. CONCLUZII	558
CONCLUZII GENERALE	560

CUVINTE CHEIE:

interpretarea normelor penale; interpretare judiciară; drept natural; drept pozitiv; izvoarele dreptului; curente ale interpretării; principiul legalității; *lex certa*; *lex stricta*; metode de interpretare; metoda lingvistică de interpretare; metoda istorică de interpretare; metoda logică de interpretare; metoda sistematică de interpretare; metoda teleologică de interpretare.

REZUMAT:

Prezenta lucrare abordează o temă care implică în mod necesar analiza conjugată a mai multor ramuri de drept. Interpretarea normelor penale nu poate fi studiată în mod adecvat fără o raportare continuă la elemente ce aparțin ramurii filozofiei dreptului sau teoriei generale a dreptului.

Din această perspectivă, cititorul va avea șansa să observe parcurgând această lucrare că operațiunea interpretării nu poate fi înțeleasă și nici aplicată decât într-un cadru predeterminat de principii și valori specifice unui anumit sistem de gândire. Principalul scop al acestei lucrări este tocmai de a sublinia că interpretarea normelor este influențată în mod decisiv de acest cadru, și nu de text, ca simplă formă de manifestare lingvistică a norme juridice. Însăși importanța acordată textului în sistemele democratice provine tot din necesitatea înțeleasă de a proteja valoarea fundamentală a libertății individuale.

Prin urmare, în abordarea temei interpretării normelor penale, am realizat o analiză de la general înspre particular. Specificitățile interpretării normelor penale nu puteau fi tratate fără o examinare prealabilă generală a operațiunii interpretării și chiar a „ce-ului” interpretării – dreptul, prin prisma raporturilor complexe ce se nasc între drept și interpretare.

Acesta este motivul pentru care în prima parte a capitolului I am realizat o cercetare în mare parte teoretică, specifică teoriei generale a dreptului, în care am prezentat toate straturile dreptului – de la dreptul natural până la cele mai concrete forme ale dreptului pozitiv, în scopul de a sublinia importanța fiecăruia în procesul interpretării.

A doua parte a primului capitol a fost dedicată explicitării caracteristicilor esențiale ale interpretării judiciare în scopul de a arăta importanța acesteia în definirea conceptului de drept. În

acest sens, am analizat interpretarea ca act intuitiv și rațional, ca sursă a argumentării juridice și ca act de voință. Din această perspectivă, ideea principală pe care am încercat să o demonstrăm în cuprinsul acestui capitol este tocmai aceea că în absența interpretării nu există drept în adevăratul sens al cuvântului, din moment ce dreptul are un impact semnificativ asupra persoanelor doar atunci când li se adresează în mod specific prin intermediul unui act individual obligatoriu.

În prima parte a celui de-al doilea capitol al prezentei lucrări, am aprofundat problema interpretării normelor, punând în discuție principalele curente de interpretare care influențează limitele legitime între care se realizează interpretarea, precum și modalitatea de aplicare a metodelor de interpretare. Din acest punct de vedere, înțelegerea curentelor interpretării, precum și optarea pentru o anumită teorie a interpretării, bazată pe unul dintre curente sau o combinație a acestora, este extrem de importantă pentru o aplicarea coerentă și fundamentată a metodelor de interpretare. Fără asumarea unei poziții clare în ce privește scopul și limitele interpretării judiciare într-un stat de drept, operațiunea în discuție nu se poate desfășura decât haotic, creând nenumărate conflicte între cei care aderă, conștient sau inconștient, la curente de interpretare diferite. Acesta este și motivul pentru care în cuprinsul acestei lucrări am promovat o anumită teorie a interpretării, pe care am considerat-o adecvată din mai multe puncte de vedere, inclusiv din perspectiva exigențelor unui stat de drept.

În a doua parte a acestui capitol, am prezentat etapele interpretării judiciare, în încercarea de a preciza cât mai clar operațiunile care au loc în cadrul acesteia. O astfel de detaliere a etapelor interpretării este necesară atât în vederea înțelegerii procesului în discuție, cât și în vederea aplicării lor adecvate. În acest context, am dezvoltat totodată o clasificare a interpretării judiciare, amplu discutată în sistemele *common law*, în *interpretare*, în sens restrâns, și *construcție*. Interpretarea a fost definită ca fiind activitatea prin care se identifică sensul gramatical și lexical în care a fost utilizat un anumit limbaj în context¹, în timp ce construcția a fost definită ca fiind activitatea de a traduce conținutul semantic al unui text în reguli juridice². Prin prisma acestei clasificări, am arătat că nu întotdeauna se poate pune semnul egalității între semnificația lingvistică a unui text legal și semnificația sa juridică. În unele cazuri, rațiuni ce țin de logica și scopul textelor

¹ R.E. Barnett, *Interpretation and Construction*, Harvard Journal of Law & Public Policy, Vol. 34, No. 1, 2011, p. 66.

² <https://solum.typepad.com/legaltheory/2009/02/legal-theory-lexicon-interpretation-and-construction.html> (site accesat în data de 19.05.2020).

impun o depășire sau o restrângere a semnificației lingvistice a acestora, acceptabilă în măsura în care interpretarea rămâne previzibilă în mod rezonabil.

În continuare, am abordat tema specifică a acestei lucrări, pornind de la prezentarea celor două principii generale care influențează interpretarea normelor penale: *principiul interpretării efective*, respectiv *principiul strictei interpretări*. În acest sens, am arătat că interpretul trebuie să identifice o linie de echilibru între cele două abordări în așa fel încât să promoveze interpretări cât se poate de efective, care să contribuie la atingerea obiectivelor urmărite de dreptul penal, dar care să fie totodată suficient de stricte încât să rămână în mod rezonabil previzibile pentru persoana acuzată.

De asemenea, am clasificat normele penale din mai multe puncte de vedere, evidențiind relevanța clasificărilor în discuție din perspectiva interpretării. De exemplu, am diferențiat între norme care anunță publicului regulile de comportament și norme care cuprind reguli decizionale. Primele au rolul de a comunica publicului comportamentele specifice interzise de legea penală, în timp ce normele din a doua categorie reglementează modul în care trebuie judecate violările regulilor de comportament, adresându-se mai degrabă judecătorului decât publicului larg. Din perspectiva respectării principiului legalității în contextul interpretării, normele din prima categorie trebuie interpretate mai strict în așa fel încât interpretarea acestora să poată fi prevăzută de destinatarii legii penale, în timp ce normele din a doua categorie, cum ar fi cele privind cauzele de neimputabilitate, pot fi completate pe cale doctrinară și jurisprudențială într-o măsură mai mare, având în vedere că nu trebuie cunoscute *ex ante* de destinatarii legii penale pentru a-i determina să nu comită infracțiuni. De asemenea, am diferențiat între norme tehnice și norme substanțiale. Normele din prima categorie cuprind cu precădere termeni inflexibili, al căror sens este univoc, cum ar fi cele care reglementează calculul duratei pedepselor, în timp ce normele din a doua categorie cuprind mai mulți termeni flexibili, care descriu realități faptice sau fac referire la concepte de valoare. Dacă în cazul normelor din prima categorie este în principiu suficientă aplicarea metodei lingvistice, interpretarea lor având loc adesea sub forma unui automatism, în cazul normelor din a doua categorie este adesea necesară și aplicarea metodei teleologice, din moment ce judecătorului îi rămâne o marjă de apreciere în ce privește stabilirea semnificației juridice a normei.

Ultima parte a capitolului al doilea al acestei lucrări a fost dedicată analizei impactului principiului legalității asupra interpretării normelor penale. În acest context, am pus în discuție

semnificația exigențelor *lex certa* și *lex stricta* și legătura existentă între ele, având în vedere că strictețea interpretării nu trebuie să constituie un deziderat în sine, ci trebuie să fie întemeiată pe caracterul previzibil în mod rezonabil al interpretării.

În secțiunea dedicată exigenței *lex certa*, am analizat în contrast normele în mod rezonabil previzibile, respectiv normele lipsite de previzibilitate, reliefând în acest context și cauzele lipsei de previzibilitate. De asemenea, am identificat mai multe tipuri de termeni flexibili și problemele pe care aceștia le ridică în contextul interpretării. În egală măsură, am analizat modalitatea în care este verificată respectarea exigenței *lex certa* în jurisprudența instanțelor americane, a Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale. Nu în ultimul rând, am prezentat anumite tehnici de asigurare a previzibilității normelor penale.

În secțiunea dedicată exigenței *lex stricta*, am încercat în principal să stabilim semnificația acesteia, dincolo de componenta sa unanim acceptată ce interzice analogia în defavoarea persoanei acuzate. Din acest punct de vedere, am urmărit să răspundem la întrebarea dacă exigența *lex stricta* impune cu adevărat alegerea celei mai restrictive interpretări atunci când sunt posibile mai multe interpretări sau dacă, în realitate, exigența în discuție permite inclusiv interpretări extensive, în măsura în care acestea sunt în mod rezonabil previzibile pentru persoana acuzată. Cu privire la acest aspect, am concluzionat că dacă interpretul ar fi obligat să aleagă tot timpul cea mai strictă interpretare, flexibilitatea inerentă a limbajului nu ar mai putea fi utilizată în vederea adaptării normei diverselor situații de fapt și avansării scopurilor acesteia. De aceea, am considerat că și în cazul exigenței *lex stricta*, la fel ca în cazul exigenței *lex certa*, standardul trebuie să rămână același. Strictețea interpretării trebuie să însemne că ea este în mod rezonabil previzibilă pentru persoana acuzată, o concepție prea restrictivă cu privire la această exigență aducând atingere în mod nejustificat efectivității normelor penale.

În cadrul acestei secțiuni, am analizat totodată aplicabilitatea principiului *in dubio pro reo* în materia interpretării sau *regula indulgenței*, așa cum este ea denumită în sistemul american. După trecerea în revistă a diverselor orientări cu privire la modalitatea de aplicare a acestei reguli, am ajuns la concluzia că problema dubiilor cu privire la interpretarea normelor penale nu trebuie analizată din perspectiva obligației interpretului de a ajunge la o concluzie, ci tot din perspectiva previzibilității rezonabile a interpretării pentru persoana acuzată. Astfel, dacă dubiile cu privire la interpretarea normei penale sunt de așa natură încât conduc la lipsa sa de previzibilitate, soluția aleasă trebuie să fie achitarea sau ridicarea unei excepții de neconstituționalitate, dacă acest ultim

remediu există în sistemul respectiv. Pe de altă parte, dacă dubiile cu privire la interpretarea normei nu afectează previzibilitatea sa rezonabilă, judecătorul trebuie să aleagă o interpretare și să o aplice, soluționând cauza.

În a doua parte a acestei secțiuni, am abordat problema analogiei în dreptul penal. După clarificarea conceptului în discuție, am analizat două concepții distincte asupra analogiei: una strictă, potrivit căreia dreptul penal poate garanta ordinea și libertatea personală doar dacă este aplicat în conformitate cu semnificația istorică juridică originală a cuvintelor, și una mai largă, potrivit căreia interpretările evolutive sunt permise, chiar și atunci când depășesc semnificația lingvistică a normei penale, dacă respectiva interpretare poate fi prevăzută în mod rezonabil de persoana acuzată. Cu privire la caracterul admisibil al interpretărilor evolutive, am concluzionat că interpretul nu trebuie să depășească semnificația comună a termenilor pe considerente teleologice decât în cazurile în care riscul substanțial al tragerii la răspundere penală decurge în mod clar din text, iar între fapta incriminată și noua faptă nu există decât diferențe insignifiante.

După o analiză a clauzelor legale de analogie în defavoarea persoanei acuzate, am abordat și problema analogiei în favoarea persoanei acuzate. Chiar dacă analogia de acest tip nu ridică probleme prin prisma exigenței previzibilității, din moment ce operează în favoarea persoanei acuzate, ea poate ridica probleme prin prisma principiului egalității în fața legii, motiv pentru care am încercat să stabilim în mod clar condițiile care ar trebui să limiteze recurgerea la aceasta. Astfel, în lumina faptului că în domeniul penal securitatea juridică și egalitatea în drepturi sunt extrem de importante, am considerat că pentru a se recurge la acest tip de analogie nu este suficientă îndeplinirea condițiilor clasice, aplicabile în cazul altor ramuri de drept. Din acest punct de vedere, pe lângă existența unei lacune legislative, a unei asemănări între situația reglementată și cea nereglementată și a unei identități de rațiune, am apreciat că este necesar ca în absența aplicării analogiei să rezulte o absurditate sau o injustiție evidentă, a cărei remediere să fie mai importantă decât respectarea principiului egalității în drepturi prin asigurarea unei jurisprudențe uniforme.

În al treilea capitol al acestei lucrări, am abordat problema vastă a metodelor interpretării, prezentând regulile specifice fiecărei metode, precum și modalitatea în care ele se împletesc în practică. Înainte de a analiza în mod separat metodele de interpretare, am început prin a le defini și a pune în discuție problema dacă ar trebui respectat un anumit algoritm în cadrul aplicării lor în practică. Cu privire la acest aspect, am pornit de la ideea unanim acceptată în doctrină potrivit căreia este imposibilă aplicarea metodelor de interpretare în conformitate cu un algoritm rigid și

obligatoriu, având în vedere variabilitatea situațiilor care trebuie soluționate și complexitatea dreptului ce trebuie aplicat. Cu toate acestea, am încercat să conturăm, la nivel general, o ordine a metodelor care este, de regulă, urmată în practică. Din acest punct de vedere, metoda lingvistică este, în principiu, prima la care apelează interpretul deoarece acesta se confruntă în primul rând cu un text gramatical, a cărui citire și înțelegere reprezintă punctul de pornire în procesul complex al interpretării. Dacă norma este clară, aplicarea metodei lingvistice va fi de regulă suficientă pentru stabilirea semnificației sale. Pe de altă parte, atunci când norma ridică diverse probleme interpretative (termeni flexibili, contradicții cu alte norme, ambiguități etc.), interpretul va recurge, în funcție de natura problemelor în discuție, la una sau mai multe din celelalte metode de interpretare.

În cadrul secțiunii dedicate metodei lingvistice de interpretare, am subliniat importanța specială pe care această metodă o are în domeniul dreptului penal, în virtutea exigențelor impuse de principiul legalității. Dacă în alte ramuri de drept unele interpretări flexibile pot fi tolerate în anumite condiții, în contextul dreptului penal, litera normei reprezintă, în majoritatea cazurilor, frontiera de care interpretul nu poate trece.

În continuare, am analizat pe rând elementele care compun această metodă, pornind de la analiza etimologică și semantică a termenilor și expresiilor. În acest context, am clasificat din mai multe perspective termenii utilizați în cuprinsul normelor penale, prezentând totodată regulile privind interpretarea acestora în funcție de natura lor. În primul rând, am pus în discuție clasificarea tradițională în *termeni care fac parte din vocabularul tehnic* și *termeni care fac parte din limbajul comun*, ajungând la concluzia că delimitarea între cele două categorii este dificil de realizat, fiind mai utilă raportarea la o clasificare în *termeni care primesc o definiție expresă sau implicită de la legiuitor* și *termeni care urmează să fie clarificați pe cale jurisprudențială*. În ce privește interpretarea termenilor care primesc o definiție expresă sau implicită de la legiuitor, este evident că judecătorul este obligat să implementeze definiția în discuție, în unele situații acesta fiind absolvit în totalitate de orice activitate de interpretare, iar în altele rămânându-i o marjă minimă de interpretare în ce privește semnificația definițiilor respective. În ce privește termenii care urmează să fie clarificați pe cale jurisprudențială, regula de bază în interpretarea acestora este aplicarea cu prioritate a sensului lor comun. De asemenea, am mai distins între *termeni naturali*, care descriu realități fizice întâlnite în viața de zi cu zi, fiind supuși în principiu regulii sensului comun, și *termeni teoretici*, care nu își dobândesc semnificația din clasificările naturale existente,

ci din canoanele teoriei care îi utilizează. Cu privire la ultima categorie de termeni menționată, am precizat că unii termeni juridici care fac parte din vocabularul tehnic sunt definiți explicit sau implicit pe cale legislativă la un anumit nivel, dar își dobândesc deplina semnificație doar în lumina teoriilor doctrinare care au stat la baza elaborării normelor penale care îi cuprind sau care sunt dezvoltate ulterior adoptării normelor în discuție. Ultima clasificare la care am făcut referire este cea care delimitează termenii utilizați în normele penale în *termeni flexibili și inflexibili*. Termenii flexibili sunt cei al căror conținut este variabil într-o anumită măsură și poate fi stabilit pe deplin doar prin raportarea lor la niște circumstanțe concrete, în timp ce sensul termenilor inflexibili poate fi identificat cu mai mare ușurință în plan abstract. În timp ce în cazul termenilor inflexibili, este de regulă suficientă aplicarea metodei lingvistice de interpretare, în cazul termenilor flexibili, este adesea necesară recurgerea la metoda teleologică de interpretare în vederea clarificării zonei de penumbră a semnificației lor.

În cadrul secțiunii privind analiza etimologică și semantică a termenilor și expresiilor, am examinat, de asemenea, regulile care guvernează această formă de interpretare, cele mai importante fiind *regula sensului comun* și *regula semnificației evidente*. Conform primei reguli, având un caracter general, în interpretarea normelor penale, mai ales în cazul celor care anunță publicului regulile de comportament, trebuie să se ia în calcul cu precădere modalitatea în care ele ar fi interpretate de o persoană obișnuită, având în vedere necesitatea de a se furniza destinatarilor legii penale un just avertisment prealabil. Conform celei de-a doua reguli, atunci când formularea lingvistică a normei penale este clară și neechivocă, instanțele trebuie să adere la aceasta și să o implementeze ca atare, chiar dacă nu sunt de acord cu rațiunea normei penale sau cu valorile sociale pe care aceasta le protejează. În cadrul următoarelor secțiuni, am prezentat diverse reguli privind interpretarea gramaticală și contextuală a normelor penale.

În secțiunea dedicată metodei istorice de interpretare, am pus în discuție în primul rând limitele aplicării metodei în discuție. Din acest punct de vedere, în lumina faptului că pe întregul parcurs al lucrării am respins în principiu abordarea intenționalistă, am argumentat în sensul că o aplicare nelimitată a metodei istorice, prin luarea în considerare, în orice condiții, a tuturor materialelor legislative, contravine doctrinei sensului comun al termenilor, fundamentată pe exigențele principiului statului de drept. În acest sens, am considerat că interpretul nu are obligația de a căuta și de a implementa intențiile reale ale legiuitorului, dacă acestea nu rezultă din text și context. Această poziție este conformă și cu principiul legalității, din moment ce nu li se poate

impune destinatarilor legii penale o incursiune dificilă în istoria normei respective pentru a-i afla semnificația, din moment ce doar textul legii penale este disponibil publicului larg.

Cu toate acestea, plecând de la această regulă de principiu, am considerat totuși că ea permite aplicarea metodei istorice în anumite condiții restrictive. Astfel, în primul rând, materialele legislative pot fi utilizate în scop informativ de către judecători, în măsura în care aceștia au dubii cu privire la sfera de aplicare a normelor penale. Cu toate acestea, informațiile identificate nu pot fi implementate decât cu respectarea limitelor lingvistice ale normelor în lumina exigenței previzibilității rezonabile. Pe lângă ipoteza utilizării facultative a istoriei legislative în scop informativ, am considerat că există și situații excepționale în care judecătorul are obligația de a implementa voința legiuitorului, așa cum se reflectă aceasta în surse exterioare textului interpretat, dacă nu se depășește formularea lingvistică a normei penale, iar intenția legiuitorului poate fi decelată în mod clar, fără a se depune eforturi deosebite prin consultarea unor materiale legislative variate. Spre exemplu, dacă din preambulul actului normativ se deduce o intenție clară a legiuitorului de a agrava răspunderea penală în cazul anumitor fapte, în situația unor ambiguități sau a flexibilității unor termeni, am considerat că judecătorul nu poate ignora voința legiuitorului fără a încălca principiul democrației. De asemenea, aceeași idee este valabilă și în cazul în care intenția legiuitorului poate fi dedusă în mod clar dintr-un fapt notoriu, cum ar fi o catastrofă ale cărei consecințe au evidențiat deficiențe legislative sau comiterea unei infracțiuni grave, care nu a putut fi reprimată datorită unor deficiențe de aceeași natură. Și în acest caz, am considerat că interpretul trebuie să implementeze voința evidentă a legiuitorului în limitele lingvistice ale textului legal, având în vedere că fiind vorba de un fapt notoriu și nedepășindu-se limitele textului, exigența previzibilității rezonabile nu este încălcată. Nu în ultimul rând, atunci când au loc modificări legislative, o comparare a textelor succesive poate reliefa în mod limpede o anumită intenție a legiuitorului – spre exemplu, de a restrânge sau lărgi sfera de aplicabilitate a unui text legal. În această ipoteză, compararea textelor succesive constituie pentru judecători o practică obișnuită și utilă în procesul interpretării, ce poate fi considerată chiar o obligație profesională implicită a acestora. În concluzia acestei secțiuni, am subliniat că în toate situațiile prezentate anterior, intenția legiuitorului poate fi decelată în mod clar din elemente apropiate de textul legal – preambulul actului normativ, variante precedente ale normei sau fapte notorii, ceea ce exclude o incursiune dificilă în istoria legislativă care ar afecta exigența previzibilității rezonabile.

În cadrul secțiunii dedicate metodei logice de interpretare, am analizat o serie de adagii latine, care, în baza unor prezumții raționale, interzic adăugarea la text sau modificarea acestuia în contextul interpretării, precum și modalitatea de aplicare a principalelor raționamente logice: *a pari*, *per a contrario*, *a fortiori* și *ad absurdum*.

În cadrul secțiunii dedicate metodei sistematice de interpretare, am pornit de la prezentarea principiilor care fundamentează aplicarea sa, și anume *lex superior derogat inferiori* („legea superioară derogă de la cea inferioară”, respectiv *specialia generalibus derogant* („legea specială derogă de la cea generală”). În ce privește primul principiu, am considerat că deși acesta se referă la necesitatea conformității dintre actele inferioare și cele superioare din perspectiva formulării lor lingvistice, din moment ce interpretarea oferă semnificație normelor este logic ca dezideratul evitării contradicțiilor dintre cele două tipuri de acte să se extindă și în planul interpretării lor. Astfel, se poate considera că principiul în discuție impune interpretului să evite interpretările actelor inferioare, care ar fi contrare normelor superioare. În ce privește al doilea principiu menționat, am încercat să clarificăm criteriile în baza cărora se poate stabili, pe cale de interpretare, dacă o lege are caracter special față de o altă lege cu caracter general. În ce privește principiul *lex posterior derogat priori*, am arătat că acesta privește mai degrabă aplicarea legilor în timp decât interpretarea lor, motiv pentru care nu l-am supus unei analize detaliate. Cu toate acestea, am pus în discuție problema abrogărilor implicite și exprese indirecte, din moment ce ele pot ridica diverse dileme interpretative, având în vedere că în cazul ambelor tipuri de abrogări este necesară stabilirea cu acuratețe, pe cale de interpretare, a contradicțiilor dintre legea nouă și legea veche în vederea considerării ca abrogate a dispozițiilor din legea veche care contravin legii noi. În același timp, am clarificat incidența principiului în discuție în funcție de natura legilor, generale sau speciale, care se succed.

În continuare, am analizat interpretarea sistematică a normelor penale aflate la același nivel din perspectiva forței lor juridice, începând cu interpretarea sistematică a normelor din cadrul Codului penal. În secțiunea respectivă, am prezentat mai multe reguli specifice care guvernează interpretarea în context a normelor, cum ar fi regula potrivit căreia interpretarea normelor incriminatorii nu trebuie să conducă la o suprapunere a sferei lor de incidență sau regula potrivit căreia excepțiile sunt de strictă interpretare. De asemenea, am examinat importanța organizării formale a normelor din perspectivă interpretativă, analizând, spre exemplu, relevanța secțiunilor și a titlurilor lor în stabilirea unei anumite interpretări.

În secțiunea următoare, am analizat în lumina unor exemple raporturile interpretative dintre prevederile Codului penal și legile penale speciale. Printre altele, am pus în discuție canonul legilor înrudite (“*Related-Statutes Canon*”), potrivit căruia legile care reglementează aceeași materie trebuie interpretate împreună, precum și consecințele raportului general-special dintre infracțiunile din Codul penal și unele particularizări ale acestora din legile speciale în ce privește calificările juridice ale anumitor fapte.

De asemenea, am pus în discuție interpretarea noțiunilor din alte ramuri de drept, ajungând la concluzia că autonomia conceptuală a dreptului penal, chiar dacă nu este o regulă absolută, existând noțiuni care sunt preluate ca atare din alte ramuri de drept în baza principiului general al armoniei legislative, este justificată prin prisma componentei teleologice importante ce caracterizează interpretarea normelor penale. Astfel, ori de câte ori este necesară o interpretare diferită a noțiunilor preluate dintr-o altă ramură de drept în virtutea avansării scopurilor dreptului penal, am considerat că aceasta poate și trebuie să fie adoptată, cu respectarea, bineînțeles, a limitelor lingvistice ale normei penale.

În următoarea secțiune, am tratat raporturile dintre normele penale clasice, având forța juridică a unor legi organice, și diverse acte cu forță juridică inferioară, care au aptitudinea de le completa în anumite condiții. În acest sens, am detaliat condițiile care trebuie îndeplinite din perspectiva raportului dintre norma în alb proprie și norma complinitoare pentru a nu se ajunge la o încălcare a principiului legalității. În acest context, am analizat și implicațiile unor decizii ale Curții Constituționale cu privire la condițiile în discuție.

În continuare, am abordat interpretarea normelor penale prin raportare la izvoarele având forță juridică superioară, începând cu interpretarea acestora în lumina Constituției. În acest context, am analizat problema partajării competenței între instanțele de judecată ordinare și Curtea Constituțională în ce privește interpretarea normelor în conformitate cu Constituția. Totodată, am prezentat domeniile concrete în care poate fi incidentă interpretarea normelor penale în lumina Constituției.

În următoarea secțiune, am analizat interpretarea normelor penale în lumina izvoarelor internaționale. În acest context, am pus în discuție, în primul rând, raportul dintre normele penale naționale și tratatele internaționale privind protecția drepturilor omului, în calitate de izvoare directe, referindu-ne cu precădere la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, fiind cel mai relevant act european în acest domeniu. Din acest punct de vedere, am detaliat obligația

judecătorului intern de a înlătura de la aplicare norme penale neconvenționale sau de a alege o interpretare a normelor conformă cu Convenția, dacă sunt posibile mai multe interpretări. În al doilea rând, am analizat pe scurt raportul dintre normele penale interne și izvoarele internaționale indirecte, cum ar fi Statutul Curții Penale Internaționale, încercând să stabilim în ce măsură este legat judecătorul intern de interpretările oferite acestui statut sau altor acte internaționale de către instanțele internaționale atunci când interpretează norma penală națională. În al treilea rând, am analizat raportul dintre normele penale naționale și izvoarele dreptului Uniunii Europene. După o scurtă analiză a principiului elementar al primatului dreptului Uniunii Europene asupra dreptului intern, am pus în discuție obligația interpretării normelor penale interne care implementează directive în conformitate cu acestea în lumina jurisprudenței relevante a Curții de Justiție a Uniunii Europene. În acest context, am examinat rolul preambulului directivelor în cazul soluționării dilemelor interpretative, precum și problemele ridicate de obligația de interpretare conformă în cazul în care directiva a fost implementată în mod greșit. Tot în cadrul acestei secțiuni, am mai analizat, printre altele, efectul de neutralizare prin care se poate manifesta primatul dreptului UE asupra dreptului intern și problemele pe care acesta le ridică din perspectiva principiului legalității atunci când este vorba despre înlăturarea unei norme penale naționale favorabile persoanei acuzate.

Ultima secțiune a celui de-al treilea capitol al acestei lucrări a fost dedicată metodei teleologice de interpretare. Am arătat astfel că, dintr-o anumită perspectivă, metoda teleologică este cea mai importantă metodă de interpretare, din moment ce aplicarea sa facilitează implementarea în practică a scopurilor urmărite de normele juridice. De asemenea, am reiterat ideea prezentată deja potrivit căreia în domeniul interpretării nu trebuie să se opereze cu o intenție specifică și reală a legiuitorului, aproape întotdeauna imposibil de identificat, ci cu o intenție prezumată din text și context, care reprezintă, de fapt, scopul normei juridice, acesta fiind utilizat ca standard în lumina căruia se testează diversele interpretări posibile din punct de vedere lingvistic. În egală măsură, am arătat că în contextul aplicării metodei teleologice nu se operează întotdeauna cu un singur scop al normei juridice, ci cu o multitudine de scopuri reflectând anumite valori, care trebuie ierarhizate de judecător în cadrul interpretării concrete a normei. În continuare, am prezentat modalitatea practică în care poate fi identificat scopul normelor penale, ca etapă premergătoare utilizării sale în context interpretativ. În ce privește efectele care pot fi oferite scopului normelor penale în cadrul interpretării, am stabilit că implementarea acestuia nu trebuie să depășească limitele textului decât în unele situații de excepție. În acest sens, am considerat că

scopul normei poate justifica depășirea limitelor sale lingvistice în cazul erorilor vădite de redactare, absurdităților evidente, precum și în cazul interpretărilor evolutive, cu respectarea unor condiții restrictive. În ce privește funcțiile îndeplinite de scopul normei penale în context interpretativ, am stabilit că acesta este utilizat ca element contextual pentru stabilirea semnificației comune a termenilor, precum și ca element ce ajută la clarificarea sferei de aplicare a unor prevederi cu caracter general, la stabilirea unor limite în cazul exercitării unor puteri discreționare și la soluționarea unor ambiguități. În ce privește funcțiile pe care le îndeplinește obiectul juridic în contextul interpretării normelor incriminatorii, am stabilit în primul rând că acesta constituie un element important în lumina căruia poate fi limitată sfera de aplicare a normelor în discuție la acțiunile sau inacțiunile care pot aduce atingere respectivei valori sociale, oferind mai multe exemple în acest sens. Pe de altă parte, am observat faptul că obiectul juridic al infracțiunii joacă în unele cazuri și rolul invers de a contribui la o interpretare extensivă a normei incriminatorii, uneori chiar prin depășirea formulării sale lingvistice, fiind important ca în aceste situații să se respecte exigența previzibilității rezonabile.

În ultimul capitol al acestei lucrări am analizat totodată, dintr-o perspectivă practică, unele decizii în recurs în interesul legii și hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept pronunțate de instanța supremă. În cadrul analizei în discuție, am urmărit să comparăm nivelul la care se desfășoară interpretarea judiciară în materie penală în România față de nivelul specific altor state, cu precădere cele având un sistem *common law*. Din acest punct de vedere, am evidențiat deficiențele existente la nivel național în materia interpretării normelor penale și cauzele lor, arătând totodată care sunt standardele teoretice adecvate care ar trebui să guverneze acest domeniu.